

Ks. Dominik Drapiewski

EPISTEMOLOGICZNY WYMIAR MIŁOŚCI W KONCEPCJI BOGA I ŚWIATA WEDŁUG KLEMENSA ALEKSANDRYJSKIEGO

Aby mówić o epistemologicznym wymiarze miłości należałoby na wstępie wytłumaczyć termin i znaczenie pojęcia „miłość” w koncepcji Klemensa Aleksandryjskiego.

Sam filozof-teolog używa określenia „agape”, które tłumaczy jako najwyższy stopień rozmiłowania w Bogu, w sensie procesu duchowego samokształcenia. Proces dochodzenia do agape jest wieloetapowy i może być rozumiany w trzech aspektach: 1) rozwoju duchowego człowieka; 2) działania względem bliźnich; 3) dążenia człowieka ku Najwyższemu. Są to etapy wzajemnie się warunkujące, a wykluczenie któregośkolwiek z nich przekreśla możliwość zgłębiania Tajemnicy Bożej.

Już powyższe stwierdzenie sugeruje zależność poznania od zaistnienia agape. Wiara jako pierwszy i podstawowy warunek do osiągnięcia agape jest nierozzerwalnie związana z odkryciem prawdy, bowiem niemożność zgłębiania prawdy jest prostą konsekwencją braku wiary, zatem „nie ma poznania bez wiary”¹. Prawdę można odkryć między innymi na drodze poznania intelektualnego, czyli na drodze zdobywania wiedzy. Stąd też ogromną rolę w rozumieniu Klemensa Aleksandryjskiego odgrywa filozofia. Ta bowiem nie tylko nie pozbawia wi-

¹KLEMENS ALEKSANDRYJSKI. *Kobierce zapisków filozoficznych dotyczących prawdziwej wiedzy*. Warszawa 1994 s. 5.

ry, lecz dzięki niej człowiek uzyskuje zaprawę myślową w wykazaniu podstaw słuszności wiary. Refleksja filozoficzna zatem zmierza ku myśleniu o Najwyższej Prawdzie, wiara zaś – bezpośrednio ku Niej, bowiem „czym innym jest domysł, a czym innym, sama prawda”². Praca intelektualna może przynieść efekty na bazie nauczania i ćwiczenia, z czego wnioskujemy, że cnotę mądrości można nabyć.

Według Klemensa Aleksandryjskiego wykształcenie intelektualne stanowi doskonałą podbudowę wiedzy religijnej, a w konsekwencji również wiary. Wiedza oparta na dowodach ugruntowuje wiarę i pozwala uniknąć wszelkiej wątpliwości.

Nie oznacza to, iż wiedza intelektualna gwarantuje odkrycie Tajemnicy Bożej. Przeciwnie, owo poznanie rozumowe musi być uzupełnione o czynnik moralny, a ściślej mówiąc o postępowanie zgodne z zasadami agape w stosunku do bliźnich. Niczym bowiem wydaje się być przyjęcie zasad chrześcijańskich bez praktycznego ich zastosowania wobec innych. Marną jest kontemplacja duchowa zdeprecjonowana wyłącznie do poziomu rozważań intelektualnych. Zatem życie rozumne w duchu agape to również bycie godnym i sprawiedliwym, unikanie uciech i błahych rozkoszy cielesnych³, te tylko przeszkadzają wierze i odciągają człowieka od kontemplacji duchowej. Zatem „poznanie nie ogranicza się tylko do sfery intelektualnej, lecz obejmuje całą osobowość człowieka, posiada ono charakter formujący, inspiruje myślenie i wpływa na sposób postępowania”⁴.

Zdobywanie wiedzy filozoficznej, stanowiącej podstawę wiary oraz przestrzeganie Bożych przykazań nie wyczerpuje całości agape. Najważniejszym aspektem koncepcji poznania według Klemensa Aleksandryjskiego jest rozumienie poznania jako kontemplacji, czyli „ogłądania Boga”⁵.

Owo „ogłądanie Pana” to pewna tajemnica, zjawisko duchowe zachodzące wewnątrz człowieka, coś, czego słowami oddać nie można, a co w pewnym sensie podobne jest do znaczenia słowa „widzenie”. Naturalnie nie jest to widzenie w sensie zmysłowym. Rozumieć je raczej należy jako swoistego rodzaju łączność między Bogiem i czło-

²Tamże. s. 25.

³Tamże. s. 55. „Ofiarą miłą Bogu jest oderwanie się od ciała i od jego namiętności, a przy tym takie, którego by się nie żałowało”.

⁴J. GRZYWACZEWSKI. *O kontemplacji w ujęciu św. Klemensa Aleksandryjskiego*. 1993 s. 13.

⁵Tamże. s. 10.

wiekim. Jest to uwieńczenie wewnętrznego rozwoju człowieka, „znajdujące się na szczycie kolejno po sobie następujących przeobrażeń zbawczych”⁶.

Z powyższego należy wywnioskować, iż do „ogłądania Pana” należy się odpowiednio przygotować. Klemens Aleksandryjski wyróżnia trzy etapy człowieczej drogi ku Najwyższemu: przyjęcie wiary, odczuwanie bojaźni Bożej oraz spełnianie się w agape.

Przyjęcie wiary jest to pierwsza i zasadnicza zmiana zachodząca w duszy człowieka, związana z odrzuceniem pogaństwa i wstąpieniem na drogę kroczenia ku Panu.

Odczuwanie bojaźni Bożej, jak tłumaczy Klemens Aleksandryjski, nie jest przejawem strachu przed Bogiem. Przeciwnie, bojaźń jest wyrazem wielkiej miłości i czci, i na niej to właśnie zasadza się relacja człowieka z Bogiem.

Najdoskonalszym stopniem owej relacji jest spełnienie się człowieka w agapie, które J. Grzywaczewski nazywa „kontemplacją” bądź też „łącznością z Bogiem”⁷. Jest to wznoszenie się duszy na coraz to wyższy poziom istnienia, aż ku mistycznemu „ujrzeniu Boga”. Niczym innym więc owa kontemplacja nie jest, jak zwróceniem „wzroku” ku Najwyższemu, przejawem miłości; jest to „widzenie oczami wiary, widzenie o charakterze ściśle duchowym, mistycznym”⁸, widzenie Boga w miłości.

Owo „ogłądanie Pana” absolutnie nie „dotyka” natury Boga. Człowiek nie poznaje istoty Boga, tak samo jak nie może o Nim orzekać. Wszystkie epitety i próby określenia Majestatu Stwórcy są niewłaściwe, nieadekwatne, bowiem nie orzekają o naturze Pana, ponieważ ta jest niepoznawalna dla człowieka⁹. Dzieje się tak dlatego, iż „unia” Boga i człowieka ma charakter łączności i przyjaźni. Nie oznacza to jednak, aby człowiek uczestniczył w doskonałości Boga na sposób substancjalny, tzn. aby był częścią owej doskonałości. Jedność między Bogiem i człowiekiem jest czymś w rodzaju zbliżenia duchowe-

⁶Tamże. s. 9.

⁷Tamże. s. 10.

⁸Tamże. s. 13.

⁹Por. KLEMENS ALEKSANDRYJSKI. *Kobierce*. s. 66. „Jeśli nazywamy Boga doskonałym, wiecznym, (...) to nie mówimy w ten sposób jakbyśmy praktycznie Jego imię wymawiali, ale po prostu w skutek zupełnej bezradności posługujemy się pięknymi nazwami”.

go, a nie zjednoczenie w naturze, a więc nie wyklucza ona dystansu jaki istnieje między Bogiem a człowiekiem.

Jeżeli człowiek nie poznaje istoty Boga, czym zatem jest owo „oglądanie Pana”? Klemens Aleksandryjski odpowiada, że jest ono Objawieniem relacji Bóg – Syn. Syn jest Tym, który naucza człowieka o Bogu, przygotowuje do ujrzenia Prawdy. Człowiek, nie inaczej, jak tylko za pośrednictwem Syna – Logosu może poznać Pana, a Bóg i Syn to jedność. Bóg zsyłając Chrystusa dał wyraz swojej Dobrej Woli, ponieważ w naturze Boga zapisana jest konieczność Jego kontemplacji, umiłowania i poznania przez człowieka. Oczywiście koncepcja Boga i świata według Klemensa Aleksandryjskiego nie jest koncepcją panteistyczną. Nie wnioskujemy o Bogu na podstawie istnienia bytów stworzonych przez Niego. Żadne stworzenie nie konstytuuje istnienia Boga, jak również nic nie dodaje do Jego chwały. Zatem owa konieczność kontemplacji Boga przez człowieka, jak powie Klemens Aleksandryjski, jest swoistym darem, przyzwoleniem Dobroci i Woli Bożej na „oglądanie Majestatu Stwórcy”.

Skoro człowiek nie może poznać istoty Boga, a poznaje relację Bóg – Syn, należy wyjaśnić na czym owa relacja polega. Bóg według dogmatu chrześcijańskiego jest Osobą, Stwórcą i Ojcem. Między Nim a Synem istnieje więź rodzicielska, która nie jest niczym innym, jak umiłowaniem Ojca do Syna i Syna do Ojca. Zatem człowiek za pośrednictwem Chrystusa poznaje najdoskonalszy, bo boski wymiar miłości, który Klemens określa mianem agape.

Konsekwencją tego poznania jest to, że człowiek skłania się ku Bogu i wchodzi w relację z Nim tak, iż staje się Jego dzieckiem. Tym samym poznając doskonałą agape, człowiek ma również szansę uczestniczenia w niej. Bóg jest Ojcem wszystkich ludzi tj. swoich dzieci, które przynależą do ludu Bożego i stanowią „Kościół agape”¹⁰.

Człowiek winien odzwierciedlać doskonałość Kościoła, Kościół jest to wspólnota życia, która odwzorowuje doskonałość agape. Jednostka w tym sensie jest mikrokosmosem, o ile mówimy, że składa się z głowy i ciała, tak jak Kościół, którego Głową jest Chrystus, a ciałem lud Boży. Ów związek między Ciałem i Głową jest nierozzerwalny co znaczy, że Ciało nie może istnieć bez Głowy; a zatem przyjęcie Chrystusa jest koniecznym warunkiem dla zaistnienia Kościoła.

¹⁰ Za F. DRĄCZKOWSKI. *Kościół agape według Klemensa Aleksandryjskiego*. Lublin 1996.

Wartość konstytuującą powyższą hierarchię świata jest agape. Człowiek tylko o tyle wypełnia swoje posłannictwo, o ile – wracając do pierwszej próby zdefiniowania agape – 1) rozwija się duchowo, a zatem otwiera swoje serce ku Bogu; 2) postępuje zgodnie z zasadami agape względem innych, tzn. jest częścią wspólnoty życia – Kościoła agape; 3) zmierza ku Najwyższemu, realizując się w agape i będąc dzieckiem Boga Ojca.

Podsumowując powyższe rozważania o epistemologicznym wymiarze miłości w koncepcji Boga i świata, można stwierdzić, że Klemens Aleksandryjski poprzez interpretację człowieka, jego sfery intelektualnej, moralnej i egzystencjalnej określił analogicznie intelektualny, moralny i egzystencjalny charakter Kościoła. Wprowadzenie takiej analogii możliwe jest tylko o tyle, o ile przyjęta zostanie wartość nadrzędna, zasada konstytuująca owe porządki: człowieka jako mikrokosmosu, Kościoła jako wspólnoty życia. Ową wartością jest agape, która wyznacza kierunek rozwoju duchowego człowieka i jego działania; jest spoiwem Kościoła i rdzeniem jego struktury.

W świetle nauki Klemensa Aleksandryjskiego wszystkie byty w hierarchii świata uczestniczą w agape, a zatem dążą do Boga, do poznania Prawdy. Gradacja świata podyktowana jest stopniem ich zaangażowania w ową agape. Stąd też Bóg jest bytem Absolutnym, jest doskonałą agape, podobnie jego Syn. Ten jest łącznikiem między Bogiem a człowiekiem, tym który wychowuje i naucza lud Boży oraz objaśnia Tajemnicę Boga. Człowiek to dziecię Boże, które dostało zaszczytu udziału w agape za pośrednictwem Chrystusa. Jego zadaniem jest zbliżyć się do doskonałości agape poprzez poznawanie Prawdy.

BIBLIOGRAFIA:

1. DRĄCZKOWSKI F., *Kościół agape według Klemensa Aleksandryjskiego*. Red. Wyd. KUL. Lublin 1996.
2. GILSON E., *Historia filozofii chrześcijańskiej*. Inst. Wyd. PAX Warszawa 1986.
3. GRZYWACZEWSKI J., *O kontemplacji w ujęciu św. Klemensa Aleksandryjskiego*. Wyd. Ojców Franciszkanów. Niepokalanów 1993.
4. KLEMENS ALEKSANDRYJSKI, *Kobierce zapisków filozoficznych dotyczących prawdziwej wiedzy*. Inst. Wyd. PAX.
5. KLEMENS ALEKSANDRYJSKI, *Zachęta Greków*. Inst. Wyd. PAX Akademia Teologii Katolickiej. Warszawa 1988.

EPISTEMOLOGICAL ASPECT OF LOVE IN A CONCEPTION OF GOD
AND WORLD ACCORDING TO CLEMENT OF ALEXANDRIA

S u m m a r y

In opinion of Clement of Alexandria agape it is the highest degree of win affection in God. All beings in a hierarchy of the world participate in agape, therefore they are aiming at God, to cognition of the Truth. Gradation of the world is dictated by a degree of their engagement in that agape. God is an Absolute being, is a perfect agape like the Son. This is connecting way between the God and the man, that who brings up and teaches the people of God and explains the Mystery of God. The man is a child of God who was granted the honor of participation in agape by way of the Christ. The task of the human being is approaching the perfection of agape through cognition of the Truth.

Tlum. Jarosław Sempryk